

ЕКОНОМІКА ГАЛУЗЕЙ ГОСПОДАРСТВА

Синчак В.П.

завідувач кафедри менеджменту, фінансів та кредиту ХГУП, кандидат економічних наук, доцент

Корюгін А.В.

аспірант кафедри менеджменту, фінансів та кредиту ХГУП

ФІНАНСОВО-ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АПК

Минулий період реформування АПК наочно продемонстрував життєву необхідність постійного оновлення засобів виробництва на вищому технічному рівні. Здобутий доступ до кращих світових зразків новітніх техніки і технологій дозволив критичніше оцінити досягнення і прорахунки щодо пріоритетного направлення інвестицій у основні сфери АПК. Не розв'язавши проблеми залучення інвестиційних ресурсів в АПК і не пожвавивши тим самим економіку, не можна сподіватися на міцну стабілізацію агропромислового виробництва в найближчі роки.

В економічному житті кожної країни інвестиції — домінуючий чинник розвитку. Згідно з Законом України “Про інвестиційну діяльність” інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Інвестиції як економічна категорія відображають відносини, пов’язані з довгостроковим авансуванням грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької діяльності, в їх основні та оборотні фонди, а також у науково-технічний розвиток, якісне вдосконалення виробничої бази та освоєння випуску нових видів продукції від моменту авансування до реального відшкодування й одержання прибутку або соціального ефекту.

Інвестиції відповідно до українського законодавства можуть існувати в таких формах: інвестиції у грошовій формі (грошові засоби, цільові банківські вклади, пай, цінні папери); інвестиції в матеріальній формі (рухоме і нерухоме майно);

інвестиції у формі майнових прав:

а) інтелектуальні права (авторське право, “ноу-хай”, інші);

б) права користування природними ресурсами (землею, водою та інші).

Існує ще одна важлива форма інвестицій — “фінансові права”. Вони випливають із взаємозв’язку інвестиційної діяльності й державного регулювання (якщо держава надає юридичним або фізичним особам податкові пільги, то відбувається інвестування коштів держави в розвиток даного господарського суб’єкта).

Динамічний характер інвестицій передбачає здійснення ланцюжка перетворень: ресурси (цінності) — вкладання (витрати) — доход (ефект).

Практичні кроки з реалізації цього ланцюжка взаємодії являють собою інвестиційну діяльність, яка являє собою основу постійного кругообігу інвестицій, а отже, і прискорюють економічне зростання.

В даний час більшість агропромислових підприємств потерпає від нестачі коштів для інвестування в основні та оборотні кошти, тому перед ними гостро стоїть проблема пошуку джерел інвестування.

Ситуацію, яка склалася на сьогодні по цій проблемі, слід вважати дуже складною, особливо в сільському господарстві. Це пов'язано з тим, що в умовах ринкової економіки основний обсяг кредитування припадає на комерційні банки, а вони направляють кредити туди, де можуть отримувати високий дохід. Проте в 90-х роках агропромислові підприємства, особливо сільськогосподарські, не змогли забезпечити отримання таких доходів. Наслідком такої ситуації стало різке зниження кредитної забезпеченості сільськогосподарських товаропроизводників. Так, якщо в 1991 році питома вага кредитів у джерела формування оборотних засобів у сільськогосподарські підприємства складала 11,8 %, то в 1997 році становила 1,4 %, тобто АПК позбавився одного з ефективних фінансових ресурсів.

Наслідком такого становища стало погіршення основних економічних показників діяльності сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1
Індекси продукції сільського господарства по категоріях господарств*
(1990=100%)

Джерело	Аграрна промисловість		
	Аграрна промисловість	Землеробство, садівництво, лісоводство	Інші види сільського господарства
1991	86,8	82,6	96,9
1995	65,1	47,9	106,3
1996	58,9	37,9	109,4
1997	57,8	36,2	109,7
1998	52,1	30,4	104,4
1999	48,5	28,2	97,4
2000	53,3	26,7	117,1

*Статистичний щорічник України за 2000 рік. Довідкове видання. Державний комітет статистики України / За ред О. Г. Осавленка. – К., 2001. – С. 150.

Отже, протягом декількох років основною проблемою сільськогосподарських підприємств Хмельницької області була нестача ресурсів навіть для простого відтворення виробничого процесу та підвищення його ефективності. Загальну потребу сільського господарства в Україні та її регіонах в інвестиціях експерти оцінювали у мільярди гривень.¹

Слід відзначити, що протягом тривалого часу кредитування АПК здійснювалось на загальних засадах. Проте саме така політика не враховувала специфіку агропромислового виробництва. До них слід віднести дуже велику залежність сільськогосподарського виробництва від природних умов, яких інші галузі господарського комплексу на собі не відчували. Наявність дуже великого сезонного розриву між укладанням коштів та їх поверненням після реалізації продукції, безперервність процесів відтворення, які не можуть бути призупинені, необхідність нагромадження великих запасів матеріально-технічних ресурсів потребують особливого підходу до організації фінансово-кредитного обслуговування сільськогосподарського виробництва.

Незважаючи на те, що АПК Хмельницької області займає 60 % у галузевій структурі, ця галузь є не дуже привабливою для кредитування.

Таблиця 2

**Кредити, надані комерційними банками суб'єктам
господарювання Хмельницької області***

	1999 р.		2000 р.	
	оцін. ювіль.	оцін. ювіль.	оцін. ювіль.	оцін. ювіль.
Âññîí ãí	52504	100	94382	100
Ї ðí i èñéí ãññòü	18086	34,6	33069	35
Ñ³ëüñüéå ãí ñí i ääðñòåí	2231	4,2	14331	15,2
Ói ðä³âéý ðà ãðí i ääñüéå ðàð÷óåáí i ý	17656	33,7	25208	26,7

*Складено і розраховано за даними статистичного збірника основних показників соціально-економічного розвитку Хмельницької області за 2000 рік // Хмельницьке обласне управління статистики, 2001. - С. 36.

З даних таблиці видно, що у 1999 році сільськогосподарські підприємства Хмельниччини отримали лише 4,2 % від загального обсягу кредитів комерційних банків. В той же час третина кредитів припадала на промисловість і ще третина на торгівлю та громадське харчування. У 2000 р. частка сільського господарства зросла до 15,2 % за рахунок зменшення кредитування торгівлі та громадського харчування. Проте така незначна питома вага в отриманих кредитах свідчила про незацікавленість більшості комерційних банків кредитувати сільське господарство області.

Це можна перевірити, розглянувши структуру кредитування сільського господарства Хмельницької області.

Проаналізувавши наведені дані можна прийти до наступного висновку. Хоч загальний обсяг кредитування АПК зрос, але питома вага довгострокових кредитів суттєво зменшилась з 22,37 % у 1999 році до 3,11 % у 2000 році. Відповідно стрімко зросла частка короткострокових кредитів, які у 2000 році були домінуючою формою кредитування. Ці факти свідчили лише про несприйняття комерційними банками сільського господарства як ефективного шляху вкладання коштів.

Таблиця 3

Структура кредитів, наданих сільському господарству Хмельницької області

Ї i èàçí èéè	1999 р.	2000 р.	2000 р. ãí 1999 р.
Í àäàí i èðåäèò³â âññîí ãí , оцін. ювіль.	2231	14331	6,4 ðàçè
Â ðí i ó ÷èñë³			
â i ãö³í i àéüí ³é âàéþ ð³	2231	13574	6,1 ðàçè
ó â³äñîí ðèàð ãí i àäàí èð èðåäèò³â	100	94,72	
â ³í i çàí i ³é âàéþ ð³	0	757	
ó â³äñîí ðèàð ãí i àäàí èð èðåäèò³â	0	5,28	
Í àäàí i êí ðí ðéí ñòðí êí àéð èðåäèò³â, оцін. ювіль.	1732	13885	8 ðàç
ó â³äñîí ðèàð ãí i àäàí èð èðåäèò³â	77,63	96,89	
Í àäàí i ãí ñòðí êí àéð èðåäèò³â	499	446	89,38
ó â³äñîí ðèàð ãí i àäàí èð èðåäèò³â	22,37	3,11	

*Складено і розраховано за даними статистичного збірника основних показників соціально-економічного розвитку Хмельницької області за 2000 рік // Хмельницьке обласне управління статистики, 2001. - С. 36

Виходом з даної проблеми є поєднання державного та банківського капіталу, утворення агропромислових фінансових груп. Водночас уряд міг би в порядку експерименту надавати підтримку агровиробникам.

В кредитному забезпеченні АПК основними формами повинні стати спеціалізовані кредитні підприємства по обслуговуванню товаровиробників АПК. Такі підприємства ставили б за мету залучити тимчасово вільні кошти підприємств АПК та сільського населення, видачу кредитів, у тому числі пільгових, довгострокову оренду з викупом технічних засобів. Такимі спеціалізованими кредитними закладами можуть бути кредитні спілки, лізингові компанії та фінансово-агропромислові групи різного призначення, з відповідною структурою фінансово-розрахункових центрів. Переваги таких фінансових закладів — максимальне наближення до своїх клієнтів та порівняно низькі експлуатаційні витрати по кредитному обслуговуванню.

Однак для ефективного залучення від сільського населення кредитних ресурсів, що направлятимуться в АПК, необхідно передбачити таку незначну, на перший погляд, пільгу в оподаткуванні доходів громадян. Для цього доцільно внести зміни до Декрету Кабінету Міністрів України “Про прибутковий податок з громадян”. Внесеними змінами слід передбачити звільнення від оподаткування коштів громадян, що перераховуються роботодавцями за заявами найманих працівників із нарахованого доходу (заробітної плати) до кредитних спілок, які займаються кредитуванням АПК. Передбачаючи можливі зловживання в частині приховування доходів від оподаткування таких громадян, окремо слід наголосити, що такі кошти можуть бути зняті з депозиту не раніше ніж через рік після їх перерахування.

Можна припустити, що відношення до цієї пільги буде неоднозначним. Особливо це стосується працівників, які знаходяться на позиції бюджету і в своїй роботі керуються гаслом “бюджет перш за все”. У цьому зв’язку хотілося б звернути їх увагу на наступне. По-перше, сьогодні ніхто не стане заперечувати про існуочу в Україні проблему залучення коштів до банківських установ. Особливо якщо врахувати, що в даний час населенням втрачено довіру до банків через неповернення вкладів із депозитних рахунків. Тому цю проблему все ж таки потрібно вирішувати. І робити це треба негайно. Для цього в нагоді якраз і стане зазначена пільга в оподаткуванні доходів громадян. Апробацію цієї пільги доцільно проводити саме для тієї галузі, що найбільше її потребує.

По-друге, такі незначні втрати бюджету, що виникнуть через зменшення надходжень до державної скарбниці прибуткового податку матимуть і соціально-економічний ефект. Так, перераховуючи кошти до кредитної спілки, громадянин свідомо розумітиме, з якою метою він це робить. Безперечно, що в одному випадку він це робитиме, виходячи із можливості отримати дохід за зберігання коштів на депозиті. Не менш важливим чинником, що спонукатиме громадянина перераховувати кошти на депозит, стане можливість цілком законно та легально звільнити їх від оподаткування. І що важливо в цьому випадку, так це те, що вкладник сам вибратиме для себе, як йому правильно поступити із своїми коштами. Але найголовнішим, все ж таки, стане довіра населення до банківських установ, що приведе до збільшення кредитних ресурсів та дозволить громадянам України сприяти розвитку національної економіки.

Інший напрям — формування фінансово-агропромислових груп з банками та фінансово-розрахунковими центрами. Запровадження таких форм — це шлях до створення локальних кредитних систем, з пільговими умовами надання кредитів їх учасникам.

Потрібне і вдосконалення кредитного механізму щодо АПК. Зокрема слід ставки по кредитах диференціювати по галузях з відповідними коефіцієнтами. Варто розглянути систему видачі кредитів під новостворену сільськогосподарську продукцію, тобто надання кредиту під заставу фактично закупленої та майбутньої продукції для заготівельних, переробних та торговельних підприємств.

Безперечним є те, що державна політика повинна запровадити заходи щодо економічного заохочення у кредитному обслуговуванні підприємств АПК. Одним з ефективних напрямів такої політики може бути надання відповідних податкових пільг та зниження економічних нормативів для кредитно-фінансових підприємств і комерційних банків у тій частині, яка стосується кредитного обслуговування АПК.

Перспективною формою залучення інвестицій є часткова участь інвестора в створенні та діяльності нових формувань. З одного боку відбуваються зміни в управлінні, структурі виробництва, технології, а головне - господарство отримує доступ до необхідних ресурсів. Ефективність такої форми буде при усвідомленні необхідності співпраці, баченні взаємної вигоди. Селяни власний інтерес у співпраці вбачають у залученні ресурсів для сільськогосподарського виробництва, збереженні робочих місць та отриманні доходу зі своєї власності - землі та майна. Інвесторів у сільському господарстві цікавлять, як правило: необхідність повернути кошти за надані ресурси; можливість зберегти власний ринок збути (для постачання пального, запчастин, добрив); потреба в регулярних поставках сировини для власних переробних потужностей; наявність власних каналів збути сільськогосподарської продукції; висока рентабельність окремих виробництв у сільському господарстві.

У системі факторів, що визначають ефективність агропромислового виробництва, формі власності на землю і майно належить лише 13-15%, а 83-87% - іншим рушійним силам, пов'язаним із рівнем матеріально-технічної бази, використанням досягнень науково-технічного прогресу і формами господарювання.

Машинно-тракторний парк господарств, який раніше підтримувався позиками держави та наданням довгострокових кредитів, опинився на межі розвалу.

Через зростання цін на матеріально-технічні ресурси та енергоносії і водночас знецінення сільськогосподарської продукції товаровиробник втратив можливість купувати не тільки нову машинно-технічну продукцію, а й запасні частини. Для більшості господарств регіону придбання нової техніки або модернізація існуючого обладнання лишаються практично нездійсненими. В результаті усе більше навантаження лягає на парк старого обладнання, кількість якого скорочується, що призводить до спаду продуктивності.

Рівень зношеності машинно-тракторного парку і збиральної техніки досяг 80%, придбання тракторів скоротилося порівняно з 1990 р. майже в 100 разів, комбайнів та сільськогосподарських машин у 20-50 разів. Для нормальної заміни сільському господарству щорічно треба постачати 10 тис. штук комбайнів та приблизно 60 тис. штук тракторів. Фактично упродовж 1991-1998 р.р. сільськогосподарські підприємства придбали 9-17 % від потреби.²

Таблиця 4

Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств*
(на кінець року; тис. шт.)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000 єї 1990, %
Однієї єї	495	469	442	406	374	347	319	64,4
Çäðí î çáèðäéï ³ êî î áæéí è	107	91	86	79	74	70	65	60,7
Âàí ðäæí ³ àâòî î î á³ë ³	296	278	262	247	257	245	227	76,7

*Складено і розраховано на основі даних Статистичного щорічника України за 2000 рік. Довідкове видання. Державний комітет статистики України/Заред О. Г. Осауленка. - К., 2001. - С. 151.

Отже, з даних таблиці можна зробити висновок про загальне погіршення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, особливо щодо зернозбиральних комбайнів (67 % до рівня 1990 р.) та тракторів (67,4 %). При цьому варто відзначити, що більше 80 % наявного парку комбайнів та тракторів вже відслужили термін експлуатації.

Майже подібна ситуація з матеріально-технічним забезпеченням, але із своїми особливостями, зберігається в підприємствах АПК, що надають сільськогосподарським підприємствам послуги з перевезення та переробки сільськогосподарської продукції. Як правило, ці підприємства також мають сезонний характер виробництва. Однак вони чомусь залишенні поза увагою. І в першу чергу це стосується податкової політики, яка не встановлює для цієї категорії платників спеціальних прийомів та методів обчислення податків. Але ж реалії життя змушують нас над цим задуматись. Так, якщо для сільськогосподарських товаровиробників сьогодні запроваджено специфічний, лише для них фіксований сільськогосподарський податок, то переробні підприємства такої особливості в оподаткуванні не відчувають. Зокрема це стосується цукрових заводів, які постійно співпрацюють із сільськогосподарськими товаровиробниками, але рівень оподаткування для них не зменшується. Навіть якщо співставити кількість податків, яку сплачують сільськогосподарські товаровиробники та переробні підприємства, то стає цілком очевидно, що таке порівняння не на користь переробних підприємств. Варто лише нагадати, що фіксований сільськогосподарський податок, який сплачують сільгоспвиробники, включає в себе дванадцять таких важливих платежів, які є обов'язковими для переробних підприємств. До таких податків, зборів (обов'язкових платежів) належать:

- податок на прибуток підприємств;
- плата (податок) за землю;
- податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;
- комунальний податок;
- збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;
- збір на обов'язкове соціальне страхування;
- збір на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування України;
- збір на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- збір до Державного інноваційного фонду;
- плата за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності;
- збір за спеціальне використання природних ресурсів (щодо користування водою для потреб сільського господарства).

Звичайно, деякі платежі, що зазначені в наведеному переліку, окремими законодавчими та нормативними актами скасовано. Це стосується правових актів, якими для всіх платників України відмінено збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, збір на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування України, а також збір до Державного інноваційного фонду.

Проте навіть і з відміною цих трьох зборів переробні підприємства залишаються і надалі платниками податків, зборів (обов'язкових платежів), які сільськогосподарські товаровиробники не сплачують. Це ні в якому разі не означає, що для сільськогосподарських товаровиробників необхідно також залишити зазначеній перелік платежів, відмовившись від фіксованого сільськогосподарського податку та поставити їх у рівні податкові умови із переробними

підприємствами. Зовсім навпаки, ми поділяємо думку тих авторів та спеціалістів, які пропонують передбачити деякі особливості в оподаткуванні переробних підприємств. На нашу думку, здійснити це можна в двох напрямках.

Перший напрямок.

Враховуючи специфіку роботи переробних підприємств, які знаходяться майже в аналогічних умовах що й сільськогосподарські товари виробники, доцільно передбачити спеціальний патент на здійснення підприємницької діяльності із переробки сільськогосподарської продукції. Звісно, що переробні підприємства можуть займатись різними видами діяльності, що не заборонені законодавством. При зазначеному методі оподаткування виникне необхідність відрізняти їх за певними ознаками з метою оподаткування. Тому право на пропоноване оподаткування повинні мати лише ті підприємства, які насправді займаються переробкою сільськогосподарської продукції. Для цього необхідно передбачити визначення частки реалізованої продукції, виготовленої із сільськогосподарської сировини в загальному обсязі валового доходу переробного підприємства. Право на оподаткування за спеціальним патентом повинно надаватись тим переробним підприємствам, у яких обсяги реалізації продукції, виготовленої із використанням сільськогосподарської сировини, становитиме більше, ніж 50 відсотків валового доходу.

Окремо слід зазначити і те, що платники, які матимуть право на оподаткування за спеціальним патентом, мають звільнитись від наведених нижче десяти податків, зборів (обов'язкових платежів). До таких податків, зборів (обов'язкових платежів) слід віднести:

- податок на прибуток підприємств;
- плата (податок) за землю;
- податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;
- комунальний податок;
- збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням;
- внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття;
- збір на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- плата за придбання торгового патенту на здійснення торгової діяльності;
- збір за спеціальне використання природних ресурсів (щодо користування водою для потреб виробництва).

Зауважимо, що звільнення переробних підприємств від сплати зазначених податків, зборів (обов'язкових платежів), не позбавляє права місцевий бюджет та державні цільові фонди одержувати кошти. Для цього відділення державного казначейства після надходження плати за патент у встановлених відсотках направлятимуть кошти до місцевого бюджету та державних цільових фондів.

Важливе значення при розрахунках з державою за спеціальний патент на здійснення підприємницької діяльності із переробки сільськогосподарської продукції матимуть строки та частка сплати від загальної суми. Тому при їх встановленні необхідно враховувати сезонний характер виробництва переробних підприємств. Таким чином, найбільшу суму плати за патент переробні підприємства мають сплачувати в четвертому кварталі, у якому відбуваються найбільші обсяги реалізації продукції. Хоча для кожного окремого підприємства частка реалізації продукції матиме свою величину. Однак, виходячи із специфіки роботи цукрових заводів, вважаємо, що найбільш оптимальними відсотками, за якими обраховується плата від загальної вартості патенту, можна вважати такі:

- за перший квартал - 30 % від річної вартості патента;
- за другий квартал - 5 % від річної вартості патента;
- за третій квартал - 15 % від річної вартості патента;
- за четвертий квартал - 50 % від річної вартості патента.

Другий напрямок.

Суть механізму оподаткування, який пропонується при другому напрямку для переробних підприємств, полягає в тому, що він може здійснюватись без запровадження спеціального патенту на здійснення підприємницької діяльності із переробки сільськогосподарської продукції. Його можна запровадити при загальноприйнятій системі оподаткування. Проте деякі законодавчі акти з питань оподаткування мають передбачати окремі особливості для переробних підприємств. Це стосується Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Так, при нарахуванні податку з прибутку переробних підприємств доцільно передбачити окремий механізм оподаткування прибутку, одержаного від реалізації промислової продукції, в собівартості виробництва якої є сільськогосподарська сировина, закуплена в сільськогосподарських товаровиробників. В цьому випадку оподатковуваний прибуток має зменшуватись на суму затрат, понесених при закупівлі сільськогосподарської продукції, що включена до собівартості промислової.

Однак від внесення пропонованих змін в оподаткування прибутку переробні підприємства і, особливо цукрові заводи суттєвої підтримки не відчувають. Основною причиною цьому є те, що більшість їх працює із збитками. Тому цілком очевидно, що найбільш прийнятним для переробних підприємств є перший напрямок.

Однією з реальних і ефективних форм подолання проблем відсутності інвестиційних коштів є лізинг.

З економічної точки зору, *лізинг* являє собою інвестування коштів в основний капітал на зворотній основі. Тобто не в грошовій, а в формі майна в користування. Власник майна (лізингодавець) надає користувачу (лізингоодержувачу) фінансову послугу: він купує майно у власність, передає його на відповідний термін користувачу і відшкодовує витрати за рахунок періодичних платежів лізингоодержувача. Таким чином, лізингова операція здійснюється на умовах терміновості, зворотності і платності у вигляді комісійних за надану послугу по аналогії з кредитуванням. При цьому позикодавцем виступає лізингодавець, позичальником - лізингоодержувач, а об'єктом позички - предмет лізингу.

Міжнародна практика виробила численні варіанти лізингових угод. Базовими видами лізингу закордонні фахівці визнають фінансовий та оперативний лізинг. Критеріїв для їх розмежування кілька: це і тип орендованого об'єкта, і обсяг обов'язків орендодавця, і строк використання обладнання. Ці поняття урегульовані і в Україні. Закон України від 22.06.97р. "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" визначає терміни орендних лізингових операцій.

Оперативний лізинг визначається п.1.18.1 цього закону як господарська операція фізичної чи юридичної особи, що передбачає передачу орендарю права користування основними засобами, які належать орендодавцю, на термін, що не перевищує терміну їх повної амортизації. Оперативний лізинг передбачає, що впродовж дії однієї угоди строк використання обладнання значно менший за його економічну службу. І для того, щоб повернути собі вартість обладнання, лізингова компанія здає його в тимчасове користування кілька разів. Технічне обслуговування, ремонт, страхування та інші послуги за оперативного лізингу будуть обов'язковими для лізингової компанії. Враховуючи це, доцільно використовувати оперативний лізинг для оренди обладнання з високими темпами морального старіння.

Оперативний лізинг охоплює рентинг і хайринг:

рентинг - це вид короткострокової оренди, що передбачає надання комує у найом товарів, обладнання, машин від одного дня до одного року;

хайринг - вид середньострокової оренди, коли устаткування за угодою лізингу передається на термін від 1 до 3 років.

Операції рентингу і хайрингу передбачають багаторазову передачу техніки від одного орендаря до іншого. Об'єктом таких операцій є стандартне обладнання, що задовольняє вимоги багатьох орендарів. Часто при оперативному лізингу до контрактів записується важлива для орендаря умова про можливість досрочового повернення обладнання, що страхує орендаря від непередбаченого морального старіння техніки та звільнення від орендованого майна, якщо потреба в ньому відпала.

Найрозвинюваним видом лізингових операцій може стати фінансовий лізинг. Пункт 1.18.2 наведено вище закону визначає його як господарську операцію фізичної чи юридичної особи, що передбачає придбання орендодавцем основних фондів на замовлення орендаря з наступною їх передачею в користування орендарю на термін, не менший за строк їх повної амортизації, з обов'язковою наступною передачею права власності на такі основні фонди орендарю. Тобто, фінансовий лізинг є зобов'язанням сторін на час, який би охоплював середній термін строку служби обладнання. Лізингова угода передбачає повне відшкодування орендарем спожитої вартості обладнання і перехід до нього всіх обов'язків для оволодіння майном. При цьому ризики раптової втрати або пошкодження об'єкта ї усі види цивільної відповідальності, що можуть виникнути у зв'язку з використанням орендованого майна, а також видатки на поточний і капітальний ремонт орендованого майна несе орендар. Предметами таких операцій найчастіше є обладнання і машини, які дорого коштують.

Різновидами фінансового лізингу виступають ліверидж-лізинг і лізинг у пакеті:

ліверидж-лізинг - це особливий вид фінансового лізингу, за яким в угоді більша частка вартості обладнання, що здається в оренду, наймається у третьої сторони - інвестора й у першій половині терміну оренди в порядку "for heave" здійснюються амортизаційні відрахування за орендовану техніку і сплата процентів за позичкою, взятою на її придбання, що зменшує оподатковуваний дохід інвестора;

лізинг у пакеті являє собою лізингову систему фінансування заводів та інших об'єктів в цілому. У таких випадках будівля, інвентар, як правило, надаються в кредит, а обладнання - за договором лізингу.

Це одним розвиненим видом лізингу є зворотній лізинг. Він являє собою систему взаємоз'язаних угод, за якою підприємство - власник будівель, землі чи обладнання продає цю власність фінансовій організації. Водночас оформляючи при цьому угоду про довгострокову оренду своєї колишньої власності на умовах лізингу. Фінансовою організацією може виступати страхова компанія, фірма, що спеціалізується на лізингових операціях, комерційний банк або індивідуальний інвестор. Зворотній лізинг є альтернативою заставної операції. Продавець, який перевтілився в орендаря, відразу ж одержує у своє розпорядження від покупця обумовлену суму угоди, а покупець бере участь у цій операції вже в ролі орендодавця. Орендна плата встановлюється за схемою надання позики під заставу: сума платежів має покрити інвесторові покупки та забезпечити середню норму прибутку на інвестований капітал. Це дає можливість підприємству зміцніти своє фінансове становище за рахунок додаткового залучення ліквідних коштів, застрахуватись від падіння курсу своїх акцій та ін.

Залежно від місцезнаходження сторін лізинг буває внутрішнім і міжнародним. При внутрішньому лізингу контракт укладається між юридичними особами однієї країни, а при міжнародному - лізингова компанія і лізингодержувач знаходяться в різних країнах.

Міжнародний лізинг поділяється на експортний, транзитний та імпортний лізинг:

експортний лізинг - це угода, за якою постачальник і лізингова фірма знаходяться в одній країні, але лізингоодержувачем є зарубіжна компанія;

транзитний лізинг - це угода, всі учасники якої знаходяться в різних країнах;

імпортний лізинг - операція, за якою лізингова компанія знаходиться в країні лізингоотримувача, а постачальником є закордонна фірма.

На сучасному етапі в українських банках у більшості випадків використовується фінансовий лізинг. Лізингова операція комерційного банку включає ряд основних етапів.

Перший етап - лізингоодержувач подає заявку на лізингову послугу. У заяві вказується назва і технічна характеристика устаткування, його вартість і термін поставки, найменування і реквізити постачальника. Крім заяви, подаються звітні документи, необхідні для визначення кредитоспроможності лізингоодержувача. Спеціальний підрозділ банку аналізує заяву, а також фінансовий стан клієнта, розглядає поданий ним бізнес-план, визначає вартість лізингу і приймає рішення про надання цієї послуги. На даному етапі фахівцями банку здійснюється також оцінка показників доходності проекту, ступеня ризикованості, розрахунок лізингових платежів, вирішення питання щодо страхування та забезпечення. Якщо ступінь ризику надто великий, укладається додатковий договір застави і страхується підприємницький ризик. Якщо на цьому етапі приймається позитивне рішення про можливість укладання лізингової угоди, починається етап юридичного закріплення угоди.

Другий етап - банк інформує клієнта про можливість укладання угоди, і розпочинається безпосередня робота по підготовці та укладанню лізингової угоди і пов'язаних з нею угод та договорів. У лізинговій угоді повинні бути визначені такі елементи: об'єкт лізингу, його вартість та інші характеристики; термін угоди; порядок здійснення платежів та відповідальність лізингоодержувача за його порушення; статус лізингодавця як власника майна, його права; зобов'язання лізингодавця по купівлі зазначеного майна, умови його доставки; порядок експлуатації об'єкта лізингу; відповідальність сторін за його технічне обслуговування; експлуатацію, ремонт, відповідальність при втраті майна; визначення порядку завершення лізингової угоди; підписи сторін, їх юридичні адреси та платіжні реквізити. До угоди додається техніко-економічна характеристика об'єкта лізингу, копія акта про приймання об'єкта, страховий поліс.

Крім лізингової угоди, на цьому етапі складається ще ряд угод: угода купівлі-продажу з підприємством-постачальником, угода страхування майна із страховою організацією, угода про надання кредиту для фінансування лізингу.

Третій етап - використання об'єкта лізингу та сплата лізингових платежів. При розрахунку лізингових платежів враховується вартість майна, амортизаційні відрахування, лізингова маржа, премія за ризик, додаткові витрати лізингодавця, плата за кредитні ресурси.

Отже, будучи нетрадиційним методом оновлення виробничої бази й модифікації основних засобів, лізинг виконує водночас декілька народногосподарських функцій:

✓ фінансову функцію (лізингоотримувач, вдаючись до лізингу з фінансових мотивів, одержує можливість використати потрібне йому обладнання без одноразової мобілізації для цього власних коштів або кредитів банку);

✓ виробничу функцію, яка полягає в оперативному розв'язанні виробничих завдань, що особливо ефективно стосовно дорогої техніки з великим ризиком морального старіння;

✓ збутову функцію, яка поки що не може бути реалізована як додатковий канал продажу вироблених машин та обладнання в наших умовах, оскільки в Україні має місце загальне падіння, а також розбалансованість ринку технічної продукції;

✓ функцію одержання значних податкових і амортизаційних пільг. Ця функція лізингу мала надзвичайно важливе значення у технічному розвитку країн із розвинутою ринковою економікою.

Отже, лізинг можна розглядати як одну з найпривабливіших та найперспективніших форм інвестування, здатну значно пожвавити процес оновлення матеріально-технічної бази АПК та входження економіки України в структуру світового ринку.

У розвитку лізингу повинна бути зацікавлена і держава, особливо у країнах, що формують ринкову економіку. Як альтернативний засіб інвестування лізинг прискорює оновлення матеріально-технічної бази, створює конкуренцію у сфері фінансових послуг, посилює безпечність інвестицій в умовах економічної нестабільності. Лізинг також дає можливість залучення інвестицій без зростання заборгованості з боку держави. Для держави фінансове заохочення лізингу - засіб стимулювання продажу нової техніки, постійного прискорення оновлення виробничих фондів, інтенсифікації розвитку національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Так, у формі лізингових операцій в Австрії здійснюється 19,9% всіх інвестицій, в Англії - 28,2, в Нідерландах - 10,5, у США - 30, у Франції - 17,5, у ФРН - 16,6, у Швеції - 26,3%.³

Отже, враховуючи специфіку АПК, слід здійснити реформування нинішньої фінансово-кредитної системи і привести її у відповідність із специфічними умовами агропромислового виробництва. Реформування має бути спрямоване на: створення мережі комерційних банківських структур, максимально наблизених до товаровиробників; розвиток аграрного фінансового консалтингу; створення на державному рівні спеціального кредитного фонду як одного із важливих джерел покриття різниці між пільговими і діючими процентними ставками за кредитами, які надаються на пільгових умовах сільськогосподарським товаровиробникам та гарантування його повернення; формування за участю національного і комерційних банків агропромислово-фінансових груп, які б об'єднували в єдину господарську систему товаровиробників сільськогосподарської продукції, підприємства з її переробки та структури із зберігання й реалізації готової продукції; впровадження у сільськогосподарське виробництво лізингового кредитування; реформування товарного кредиту у вигляді короткотермінового банківського кредиту, коли комерційні структури виступають безпосередніми партнерами сільськогосподарських товаровиробників щодо їх забезпечення матеріальними ресурсами.

Одним із ефективних шляхів, який необхідний АПК на сучасному етапі розвитку економіки, що потерпає через відсутність коштів та неплатежів, є лізинг. Причому лізинг як вид кредитування є більш ефективний та доцільний для вітчизняних господарств, оскільки забезпечує цільове використання коштів та надає гарантії повернення суми основного боргу і виплати процентів. Тому є певні підстави стверджувати, що розвиток агролізингу даст змогу отримати конкретні результати, які сприятимуть піднесення АПК, а загалом і народного господарства.

Література

1. Старіков О. Залучення інвестицій у сільське господарство та реструктуризація АПК: аналіз досвіду та рекомендації // Пропозиція - 1999 - № 4. - С.61-64.
2. Статистичний збірник основних показників соціально-економічного розвитку Хмельницької області за 2000 рік // Хмельницьке обласне управління статистики, 2001. - 448 с.
3. Коняшин А. Проблеми та перспективи лізингової діяльності в агропромисловому комплексі // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. - 1998. - № 2. - С. 90-94.
4. Статистичний щорічник України за 2000 рік. Довідкове видання. Державний комітет статистики України / За ред О. Г. Осауленка. - К., 2001. - 550 с.
5. Циганов С.А. Організаційно-економічні аспекти використання лізингу // Економіка АПК. - 1999. - №11. - С. 66-71.

¹ Старіков О. Залучення інвестицій у сільське господарство та реструктуризація АПК : аналіз досвіду та рекомендації // Пропозиція - 1999 - № 4. - С. 61

² Коняшин А. Проблеми та перспективи лізингової діяльності в агропромисловому комплексі // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України - 1998 - № 2 -С. 91

³ Циганов С.А. Організаційно-економічні аспекти використання лізингу // Економіка АПК. - 1999. - № 11. - С. 68

Захаркевич Ф.П..

*асpirант кафедри менеджменту, фінансів
та кредиту ХНУР*

Човерсалюк А.А..

*асpirант кафедри менеджменту, фінансів
та кредиту ХНУР*

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Разом з реформуванням економічних відносин в цукробуряковому комплексі, напрацюванням основних напрямків підвищення конкурентоспроможності цукрових підприємств необхідно постійно перебудовувати їх виробничий потенціал, проводити системну реструктуризацію цього комплексу.

В умовах адміністративно-командної системи управління при формуванні структури цукробурякового виробництва виходять з наявності основних виробничих фондів, матеріальних та інтелектуальних ресурсів. На сучасному етапі такий підхід не є ефективним.

В ринкових умовах слід виходити з місткості зовнішнього і внутрішнього ринків, а потім формувати адекватну їм структуру основних фондів, технологічну, організаційно-управлінську та збудову структури. Слід збалансувати потужності цукрових заводів та сировинної бази, створивши відповідну інтегровану виробничу інфраструктуру.

Орієнтація на місткість ринку не зменшує, а підвищує роль науково-технічного прогресу, який в цих умовах орієнтується на випуск тієї продукції і в тому обсязі, який необхідний споживачу. Визначивши цю необхідність, можна застосовувати ті напрямки НТП, які принесуть суспільству максимальну вигоду, дозволяють уникнути втрат фінансових, сировинних, трудових ресурсів.

При цьому важливо підкреслити первинність процесу реструктуризації стосовно інших напрямків трансформування цукробурякового підкомплексу. Світовий і вітчизняний досвід свідчить про те, що без одночасної, а ще краще випереджуючої реструктуризації цукробурякового виробництва, його роздержавлення, демонополізація та приватизація не лише не дають очікуваних результатів, але й призводять до зниження соціально-економічної ефективності виробництва, часткової або повної його зупинки, а іноді – до банкрутства підприємств. Головна причина таких наслідків – неадекватність структури виробництва вимогам ринку.

Стан цукрових заводів області досяг критичної межі. Окрім з них стали банкрутами. Постійна нестача коштів, відсутність у необхідних межах інвестицій не дають змоги цукровим заводам виконувати заходи з технічного переоснащення та проводити в достатній мірі поточний та капітальний ремонт обладнання. В результаті цього основні фонди з кожним роком інтенсивно старіють як фізично, так і морально (таблиця 1).

Зобразимо наведені дані більш наглядно за допомогою діаграми (див. рис.1.).